

„A HUMOR FIGYELNI TANÍT, LÁTNI ENGED”

Beszélgetés Badár Sándorral

Badár Sándor drámatagozatos osztályból került a vasúthoz, ahol tizen-évig dolgozott, aztán tett egy kitérőt a játékfilmek területére – ahonnan azóta se jött vissza –, közben pedig többedmagával meghonosította Magyarországon a stand-up comedy műfaját. Emellett négy könyv szerzőjeként is bemutatkozott. Színészetről, exhibicionizmusról, az improvizáció tanulhatóságáról, a hazai stand-upos életéről beszélgettünk vele. És arról, mi történik a Dumaszínházban azzal a nézővel, aki karba tett kézzel ül be az előadásra, és a nevetéstől a szemét törölgetve megy ki. No meg arról, mi történik azzal, aki eközben a színpadon dumál. Badár Sándort GANDEL NOÉMI kérdezte.

– *A stand-up vagy a színészet áll közelebb hozzád?*

– Nincs bennem elvárás azzal kapcsolatban, hogy ezt pontosan tudjam. Nem a stand-up volt az első az életemben, hiszen színészetet tanultam. De nem tudtam színész lenni mondjuk színházban, pedig voltak ilyen irányú terveim. Fiatalon kevésbé voltam képes irányítani a saját életemet a színház kontextusában. Például nem adódott annyi lehetőség, mint ma: csak néhány kamara- vagy stúdióelőadás volt, a hagyományos, nagy drámai színházak voltak igazán népszerűek. Hittem ebben a miliőben és szerettem is, csak éppen magamat nem tudtam elhelyezni benne. Valószínűleg azért nem, mert szerintem valamennyire elvész benne az ember személyisége amiatt, hogy közösségi játékot kell játszani. És mivel ez a helyzet áll fenn, le vannak osztva a szerepek, emellett pedig szerencse is kell hozzá, hogy valaki ebben érvényesüljön. Én meg nem akartam középszerű lenni. Kossuth-díjat az kap, aki túléli a többit – szoktuk mondani humorista körökben. Nem akartam a színházba beleöregedni. Ma már más a helyzet, pezseg a színházi élet, rengeteg a tehetség, és nem kétféle színész van, a szupersztár és a statiszta.

A döntéseimmel kapcsolatban azt gondolom, én zártam ki magam a színház falain kívülre, de ebben az is közrejátszott, hogy vidéken éltem. Az egyik stand-upos poénom jól megfogja ennek a dilemmáját: nehéz úgy színésznek lenni, hogy együtt mész haza biciklin a közön-séggel. Ha most bekerülnék egy színházba, nem tudom, mi lennék:

haladó vagy kezdő. De ez máig sem derült ki, hívtak ugyanis színházba játszani, csak az időbeosztásom nem engedte. Egyébként lehet, hogy például egy kamara-előadásban jó alakítást tudnék nyújtani. A stand-upban viszont sokkal jobban kiélem magam, a saját gondolataimat adom elő a saját stílusomban, a saját rendezésemben, a saját szavaimmal, a saját felelősségemre. Abban lehet különbség, hogyan hajolok meg az előadás végén: ráteszem a fejem a tuskóra vagy közlőleg megnézem a cipőm orrát, hogy befogadjam a tapsot. Egyszerűen azt csinálom, amit szeretek és úgy, ahogy szeretem. Mi ez, ha nem a legnagyobb kiteljesedés?

– *A színészi munkásságoddal kapcsolatban nem is a színházra gondoltam feltétlenül, hanem a filmjeidre.*

– A film egészen más, nekem sokkal nagyobb kihívás, mint a színház. A színházban előadsz egy darabot háromszázszor, amire előtte fél évig gyakoroltál minden nap, rengeteg küzdelemmel. Aztán összeáll a darab, jöhet a főpróba, majd a premier – és még kétszázkilencvenkilenc előadás kétszázkilencvenkilenc közönség előtt, ha pedig a huszadik nem olyan, mint az első volt, na bumm, nem történik semmi. Majd legközelebb máshogy faragjuk a történetet. Ez a háromszáz előadásba belefér, sőt a kísérletezés is, és lehet, hogy a kétszázadik alkalommal jön rá a színész: az első százkilencvenkilenc pocsék volt, most ért meg benne a karakter és a történet, most a jó. Ekkor még mindig vissza van száz előadás. A filmben ilyen nincs. Az ember megkapja a szövegekötveket, amit vagy elolvas, vagy nem – én nem szoktam –, és a lényeg, hogy az első forgatási napon ugyanazt a figurát kell hozni, mint az utolsón. A karakteren csak a filmezés kezdete előtt lehet alakítani, menet közben már nem. A filmben a színészet ott teljesedik ki, hogy ugyanazt a figurát kell hoznom egy olyan sztoriban, aminek bizonyos részleteit nem is ismerem. Mert többnyire a forgatókönyvet sem olvasom el. *(Nevet.)* A másik, hogy a kamerának nem lehet hazudni, minden rezdülést lát. Ezzel szemben a színpadon beleférnek a teátrális mozdulatok valaminek az elfedésére. Aztán egy következő filmben már más karaktert kell kialakítani, hiszen ha ezt nem teszi meg az ember, két film után be is fejezte a pályáját. Ezért nagyobb kihívás nekem a film, mint a színház.

– *Nagyon öntörvényűnek tűnik a hozzáállásod: legfeljebb kamaradarabban tudod elképzelni magad, a stand-upot pedig azért részesíted előnyben,*

mert teljesen a magad ura lehetsz benne. Adódnak ebből nehézségek például a filmes munkáid során, amikor egy stábbal kell dolgoznod, vagy a stand-upban, ahol kvázi a közönséggel dolgozol együtt?

– Focizni tudni kell! Sőt, muszáj. Meg kell várni, amíg labdát kapok. Ha mindig önzőzök, nincs passz. Egyébként nem is öntörvényűségnek mondanám ezt, inkább erőteljes igazságérzetnek. Mert van, hogy úgy érzem, valami nem stimmel, mondjuk nem fogadnak el, nem felelek meg valakinek, valakiknek. De akkor ez az ő döntésük. Én szeretnék megfelelni, de nem biztos, hogy az vagyok, akit ők szeretnének, hogy legyenek. Nem erőszakolok meg senkit, de engem sem lehet. Ha olyat akarnak, amilyen nem vagyok, nem kapják meg. Ha egy filmben azt mondják, én vagyok a gyilkos, rendben van. Elfogadom, és ennek megfelelően viselkedem, hiszen ez egy játék. Ha kéjgyilkosról vagy terroristáról van szó, végig kell gondolnom, mik vezették el idáig a figurát. De ha Badár Sándornak kell lennem egy filmben, nem tudok olyan Badár Sándor lenni, aki csapó, felvétel, felszáll a buszra, és mindenkit megkésel. Ebbe nem megyek bele. Ha nem tudom felvállalni, nem tudok vele azonosulni, hiteles sem lesz. Fel szoktam tenni a kérdést, minek az érdekében csináljak meg valamit. Valaki hátsó szándékai miatt? A pénzért? Nos, az utcán is megnézem, mibe lépek bele... Tudni kell nemet mondani, még akkor is, ha az adott döntés rengeteg hátránnyal jár. Tudok és szeretek közösségi játékot játszani, de nem mindenáron.

– A veled készült interjúkat olvasva az a benyomásom támadt, nagyon közönségközpontú vagy, emellett ugyanolyan fontos számodra az alkotói szabadság. Hogyan lehet ezt a kettőt összeegyeztetni?

– Nem a közönség mondja meg, mi lesz a műsor. Ha én történelemórát tartok, akkor ott a történelemről lesz szó, legfeljebb azt tudják formálni, hogy a szóban forgó korszakról melyik aspektusból beszéljek többet. Emellett az előadói szabadság a stand-upban a humor formájában nyilvánul meg, ez pedig időnként kifejezetten megköveteli, hogy aki fenn áll a színpadon, szembemenjen a hatalommal, a trendekkel – ahelyett, hogy beállna mögéjük. Hiszek abban, hogy a humorral egészségre lehet nevelni az embereket, a humor figyelni tanít, látni enged. Sok a sérült lélek, akiket foltozni kell. A nagyvárosban rengetegen be vannak zárva a kis világukba, amiből nem tudnak kilépni, vagy elhiszik, hogy nem tudnak. De meg kell próbálni kirángatni őket ebből, belevinni a történetekbe, elérni, hogy jól érezzék magukat. Hogy ki tudjanak látni a negatívumokból.

– *Pár évvel ezelőtt azt mondtad, hiába beszélnek a stand-up hazai virágzásáról, még csak félúton van. Hol tart most?*

– Azt mondom: a rögbi úgy játsszák, hogy futnak a sárban, és a labdát kötelező előre dobni. Amikor valaki érzi, hogy elfárad, vagy már tízen lógnak a nyakán, előredobja a labdát egy társának. Elméletnek ez érdekes lenne, de nem így van, ugyanis az amerikai fociban valójában csak hátrafelé lehet dobni a labdát. A stand-up úgy indult el Magyarországon, hogy nem az amerikai konvenciókat követte, hanem önmagából fejlődött ki. Itthon nem ismerték az amerikai stand-upot, így nem volt más választásuk, mint megismerni a magyart. A magyar stand-upban pedig előre dobják a labdát. Ez azért jó, mert folyamatosan friss marad: akik futnak, előbb-utóbb felbuknak, és előre dobják a labdát – addig is tudnak pihenni. Aztán utoléri a többieket, megint előre kerülnek, és akkor megint ők lesznek abban a helyzetben, hogy elkapják a labdát és továbbrohanjanak vele. De senkinek nincs megszabva, mennyit kell futnia vagy legfeljebb mennyit futhat, vagy milyen megszire dobhatja el a labdát.

– *Bővül a játékosok köre?*

– Nem lógnak a csillárról a stand-upos jelöltek, de rendszeresen megtartjuk a Fiala Félőrültek Fesztiválját, ahol közönség előtt próbálhatják ki magukat, akik éreznek ehhez affinitást. És ha megpróbálják, és talált, még nem biztos, hogy süllyedt. Egy házibuliban mindenki tud a társaság középpontja lenni öt percig, amikor már mindenki jól érzi magát... Az után az öt perc után válik el, stand-upos lesz-e az illetőből, hogy egy karba tett kézzel ülő közönséget meg tud-e gyúrni. Ha nem, attól még ugyanúgy ő lehet a parkett ördöge a következő házibuliban. Beliczai Balázs egy éven keresztül minden Félőrülteken ott volt. Csenki Attila meg az első előadásán elájult. Mára a magyar stand-up élvonalát erősítik mindketten.

– *És ha valaki átküzdí magát az ötperces határ túlloldalára, akár hét és fél órán keresztül is tud beszélni?*

Öt perc, még öt perc, még öt perc... Ebből lesz végül hét és fél óra. És hogy végül mennyi az előadás időtartama, az a közönségtől függ. Az érdeklődést fenn kell tartani – lehet egy órán keresztül is viccesnek lenni, de ha a közönség elfárad, nem lehet erőltetni. Az a lényeg, hogyan jut el a stand-upos a poénig: hogy a közbeékelődő barokkosan fűződő mondatokkal magával tudja-e ragadni a közönséget úgy, hogy az egyre

jobban várja a végén a csattanót, nem pedig folyamatosan veszíti el az érdeklődésüket menet közben. Az a cél, hogy a közönséggel együtt nyerjünk.

– *Lehet ezt a képességet egyáltalán tanulni vagy fejleszteni?*

– Lehet tanulni, csak nem tanítják. *(Nevet.)* Aki ilyesmire adja a fejét, abban lennie kell egy fortyogó vulkánnak és exhibicionizmusnak, amin keresztül az ki tud törni. Szeretnie kell hatással lenni az emberekre – ez visszafelé is működik, hiszen az emberek szeretik, ha hatással vannak rájuk. Ez egy játék, amire rá kell érezni, ekkor válik valaki előadóvá. De itt még nem biztos, hogy jó stand-upos vagy jó improvizátor is egyben. Ahhoz már stimulálni is kell tudni a közönséget, ez pedig istenadta tehetség és tanulható műfaj egyszerre. A munkát nem lehet megspórolni – én is rengetegszer mentem úgy haza, hogy vertem a fejem a falba, miért azt a szót mondtam pont akkor, nem is akkor kellett volna, vagy nem is kellett volna, vagy egészen mást kellett volna. Aztán egy mentor támogatása is sokat segít. Sokat kell gondolkodni. De nem a színpadon. Az improvizátor a színpadon nem gondolkodik, csak kinyitja a kaput, és dől belőle, amin addig gondolkodott. Akkor kell gondolkodni, amikor a közönség reakcióját elemzi az ember magában – miközben ugyebár beszél.

– *Hogy lehet egyáltalán ennyi mindenre figyelni?*

– Mert kell!

– *Milyen stílusok, kategóriák alakultak ki a stand-upon belül a műfaj relatíve rövid hazai történelme során?*

– Az itthoni stand-upon belül átfogó stílusokat kevésbé, inkább egyes előadók saját stílusait lehet elkülöníteni. Bödőcs Tibi izesen, népiesen beszél, ugyanakkor kifinomult kifejezéseket használ. Ez a Bödőcs-féle stand-up. Eggyel elvontabb kategória a szürreális képekkel tarkított, ugyanakkor irodalmias stílus, ami szinte teljes mértékben nélkülöz minden vulgaritást. Kőhalmi Zoli beszédmódja ez, aki kifejezetten humorista jellegű előadó, és választékosan képes előadni az élet legkifordítottabb kifordítottságait. Ez a Kőhalmi-stílus. Szőke András pedig a legelvontabb szürrealitásba képes elvinni a történeteit, hol vulgárisan, hol nem, és az egész attól függ, milyen lábbal kelt föl. Van, amikor kifejezetten élvezzi a közönség az előadását, de van, amikor egyszerűen nem

is értik! *(Nevet.)* Na, onnan nehéz megnyerni a csatát! Aztán vannak fiatalok, akik kicsit egymáshoz hasonló módon a nyugatias, amerikai stand-upot emelik be magyarosított formában az előadásaikba. Mivel ők majdhogynem az internettel együtt nőttek fel, sűrűn figyelik a világhálót, és forrásként is használják az ott találtakat a történeteik kialakításához. Ez zömében fiataloknak szól, de az idősebb korosztály is elfogadja, mert mára azt mondhatjuk, ők is megismerték a stand-upot, már nem idegen számukra sem. És ott van néhány őskövület, Litkai Gergő, Hadházi Laci, Aranyosi Peti és például jómagam is, akik elég régóta stand-upolunk, emellett pedig előéletünk is van, mármint stand-up előtti életünk.

Vagyis elég széles skálán mozognak az előadói stílusok, csakúgy, mint a témák. Én nagyjából így látom a mai magyar stand-upos palettát. A magyar közönség szerintem az egyes előadókra szelektál: van, aki a Bődöcs- vagy Kőhalmi-stílust kedveli jobban, de ha kap egy Szőkét vagy egy Hadházit, netán Hajdú Balázst, nem esik kétségbe. De a közönségen múlik, mit választ az étlapról. A stand-up kezdődhet úgy, hogy valaki meggyúr egy szöveget, azzal pedig áttöri magát a közönségig – ezt pedig a közönség vagy elfogadja, vagy nem. A másik módszer, ha valaki megpiszkálja a közönséget bizonyos pontokon, és előbb-utóbb talál egy olyan sztorit, ami közös nevező lesz közte és a közönség között. Én nem szoktam vacakolni, ha nem működik egy történet, fogom magam és otthagynom. Amikor a közönség már velem van – kijön a hátra-dólt, karba tett kezes helyzetből, és előszeretettel szölongatja a pincért még egy italért, feloldódott, sok kontroll lehullott róla –, akkor esetleg visszatérek az első kanyarba, és együtt megnézzük, most már megjön-e a poén. Általában megjön. De ha mégsem, akkor sem lógó orral megyünk haza, hiszen végül mindenki nyert. Pont ez a lényeg benne.

– *Hogy lehetséges ez?*

– A Dumaszház egy furcsa, szakrális hely. Bejönnek az emberek, feloldozást kérnek attól, aki fent áll a színpadon, és ezt meg is kapják. Ezért jönnek: nevetni szeretnének és jól érezni magukat, kiszakadni a mindennapokból és feloldódni. Persze csak akkor, amikor már eltelt egy negyedórányi akklimatizálódási időszak, mert előtte még otthon vannak. Aztán valóban megérkeznek, és a végén boldogan mennek haza. Nem számít, mi történt a kettő között, de ha valahol elakadt a lemez, baj van. Mindenesetre ritka az ilyen este.

– *De mi történik olyankor, ha nem sikerül visszamenni az első kanyarba, vagy elakad a lemez?*

– Szerencsére nem két embernek beszélünk... Egy idő után beindul a tömegpszichózis, oldalra is néznek az emberek. Van, aki háttal ül, őt meg kell fordítani. Ez az előadó dolga. Figyelni kell a közönséget, hogy melyik csoport mire vevő. Sokan felkészülnek, és azt szeretnék újra hallani, amit már hallottak, például a YouTube-on. Én viszont jobban szeretem a bluest. Ugyanaz a dal, de nem pont ugyanabban a taktusban, így nem teljesen azt kapja a közönség, amit várt – mégis nevet, mert tudja a poént. A többiek pedig látják azokat, akik már felszabadultan viselkednek, és így magukkal rántják őket is. Aztán vannak, akik annyira mást kapnak, mint amit vártak, hogy azzal a gondolattal mennek haza: soha többé nem jövök ide. De ez elég ritka, az emberek többsége hallott már rádiókabarét, látott már Showder Klubot, vagy bármit, ami közel áll a stand-uphoz.

– *Eléggé jellemző a stand-upra a vulgaritás. Te miben látod a funkcióját?*

– Csak a magam nevében tudok nyilatkozni: nem mondhatnám, hogy előszeretettel használom, de nem is tartom vissza. Ugyanakkor nem feltétlenül tudatos nálam, hogy nem a vulgaritásra hegyezem ki a poént – ezt több kollégám jó néhányszor épp ellenkezőleg csinálja. Az előadás közben mindig pontosan érezni kell a határokat. Ha intellektuálisabb beállítottságú a közönség, általában nem működik. Én ugyan megpróbálkozom vele az esetek többségében, de ha nem fogadják be – és van ilyen –, akkor nem szabad erőltetni. Van olyan közeg is, amelyik például a szürrealitást vagy a finomabb, cizelláltabb kifejezéseket nem viseli el – náluk általában a „durr bele”, ami működik. Hozzáteszem: nem kifejezetten a fiatalok köréről van szó. Szerencsére a közönség tudja, hogy a mondanivaló nem csak fekáliából és nemi szervekből áll, annál az üzenet mindig árnyaltabb. Nem gondolja senki, hogy ezt adnánk útravalónak, csak a hétköznapi dumája talán oldja egy kicsit a gátlásokat, és megkülönbözteti a helyet a teátrális színházi konvencióktól. Vagyis eszköz. Semmiképpen nem kötelező. A stand-up most tele van meglepetésekkel, és nagyon érdekes megfigyelni, hogyan alakul, változik, fejlődik. Érdemes részt venni benne, vagy így, vagy úgy, de nem éri meg kimaradni belőle!